INKLYUZIV TA’LIM JARAYONIDA SHAXSGA YO‘NALTIRILGAN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Iqtisodiyot va Pedagogika
Universiteti Samarqand
kampusi, 1-kurs magistranti:
Ergasheva Ma'mura Bahodir qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada inklyuziv ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalardan foydalanishning didaktik imkoniyatlari tahlil qilingan. Ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va ta’limiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda o‘quv jarayonini tashkil etishning pedagogik asoslari yoritilgan. Shuningdek, differensial ta’lim, individual ta’lim trayektoriyasi, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalardan foydalanishning inklyuziv muhitni rivojlantirishdagi ahamiyati asoslangan. Inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, pedagogik texnologiyalar, individual yondashuv, differensial ta’lim, ta’lim ehtiyojlari, pedagogik muhit, ta’lim samaradorligi.

Аннотация. В статье анализируются дидактические возможности использования личностно-ориентированных педагогических технологий в процессе инклюзивного образования. Рассматриваются педагогические основы организации образовательного процесса с учетом индивидуальных особенностей, способностей и образовательных потребностей обучающихся. Обосновывается значение дифференцированного обучения, индивидуальных образовательных траекторий, интерактивных методов и цифровых технологий в развитии инклюзивной образовательной среды. Разработаны педагогические рекомендации по повышению эффективности инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, личностно-ориентированное обучение, педагогические технологии, индивидуальный подход, дифференцированное обучение, образовательные потребности, педагогическая среда, эффективность образования.

Abstract. This article analyzes the didactic potential of using learner-centered pedagogical technologies in inclusive education. It examines the pedagogical foundations of organizing the learning process according to learners' individual characteristics, abilities, and educational needs. Particular attention is given to differentiated instruction, individual learning pathways, interactive methods, and digital technologies in developing an inclusive learning environment. Pedagogical recommendations for improving the effectiveness of inclusive education are proposed.

Keywords: inclusive education, learner-centered education, pedagogical technologies, individual approach, differentiated instruction, educational needs, learning environment, educational effectiveness.

Inklyuziv ta’lim zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, barcha ta’lim oluvchilar uchun ularning individual xususiyatlari va imkoniyatlaridan qat’i nazar, sifatli ta’lim olish sharoitlarini yaratishga qaratilgan. Bugungi kunda ta’lim jarayonida har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi, o‘zlashtirish sur’ati va individual ehtiyojlarini hisobga olish zarurati ortib bormoqda. Shu jihatdan shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalardan foydalanish inklyuziv ta’lim samaradorligini ta’minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy mohiyati o‘quvchini ta’lim jarayonining faol subyekti sifatida e’tirof etish, uning individual imkoniyatlarini rivojlantirish va mustaqil ta’lim olishiga sharoit yaratishdan iborat. Bunday yondashuvda pedagog barcha o‘quvchilarga bir xil talab va usullarni qo‘llash bilan cheklanmaydi, balki ularning ehtiyojlariga mos ta’lim strategiyalarini tanlaydi. Natijada o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi ishtiroki, mustaqil fikrlashi va o‘z imkoniyatlarini namoyon etish darajasi oshadi.

Maqolaning maqsadi inklyuziv ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalardan foydalanishning didaktik imkoniyatlarini aniqlash hamda ularni samarali qo‘llashning pedagogik shart-sharoitlarini asoslashdan iborat.

Inklyuziv ta’lim va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning nazariy asoslari xalqaro pedagogik tadqiqotlarda keng o‘rganilgan. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan inklyuziv ta’lim konsepsiyasida ta’limdagi tenglik, barcha o‘quvchilarning ishtiroki va ta’limdagi to‘siqlarni bartaraf etish asosiy tamoyillar sifatida belgilangan. Booth va Ainscow (2011) inklyuziv ta’lim muhitini shakllantirishda ta’lim muassasasining madaniyati, siyosati va amaliy faoliyatini takomillashtirish muhimligini ta’kidlaydi. Tomlinson (2014) differensial ta’lim yondashuvi orqali o‘quvchilarning tayyorgarligi, qiziqishi va o‘rganish xususiyatlariga mos ta’limni tashkil etish masalalarini yoritgan. Ushbu ilmiy qarashlar shaxsga yo‘naltirilgan texnologiyalarni inklyuziv ta’limga tatbiq etishning nazariy asoslarini tashkil etadi.

Tadqiqotda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Mazkur metodlar asosida shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalarning inklyuziv ta’limdagi imkoniyatlari o‘rganilib, ularni qo‘llashning asosiy yo‘nalishlari belgilandi.

Shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalar inklyuziv ta’lim jarayonida bir qator didaktik imkoniyatlarni yaratadi. Avvalo, individual yondashuv orqali har bir o‘quvchining ta’limiy ehtiyojlari aniqlanadi va unga mos ta’lim sharoitlari yaratiladi. Bunda o‘quv materiallarining murakkabligi, topshiriqlarning shakli, bajarish muddati va ta’lim resurslari o‘quvchining imkoniyatlariga moslashtiriladi.

Differensial ta’lim texnologiyasi ham inklyuziv ta’limda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvda o‘quvchilarga bilim darajasi, qiziqishi va individual imkoniyatlariga mos topshiriqlar taqdim etiladi. Masalan, bir mavzu doirasida ayrim o‘quvchilar asosiy tushunchalarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan topshiriqlarni bajarsa, boshqalarga tahliliy va ijodiy topshiriqlar berilishi mumkin. Bu usul barcha o‘quvchilarning umumiy ta’lim jarayonida faol ishtirok etishini qo‘llab-quvvatlaydi.

Interfaol pedagogik metodlardan foydalanish o‘quvchilarning o‘zaro hamkorligi va muloqot kompetensiyalarini rivojlantiradi. Kichik guruhlarda ishlash, muammoli vaziyatlarni muhokama qilish, loyiha topshiriqlari va hamkorlikdagi mashg‘ulotlar turli individual imkoniyatlarga ega o‘quvchilarning birgalikda faoliyat yuritishiga yordam beradi. Bunday jarayonda o‘quvchilar bir-birining fikrini tinglash, o‘z nuqtayi nazarini ifodalash va jamoaviy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini egallaydilar.

Raqamli pedagogik texnologiyalar ham inklyuziv ta’lim imkoniyatlarini kengaytiradi. Elektron o‘quv materiallari, audio va video resurslar, subtitrli materiallar, ekran o‘qish dasturlari va interaktiv platformalar ta’lim mazmunini turli ehtiyojlarga mos shaklda taqdim etishga yordam beradi. Ayniqsa, universal ta’lim dizayni tamoyillariga asoslangan yondashuv o‘quv materiallarini turli usullarda taqdim etish, bilimlarni turli shakllarda namoyish etish va ta’lim jarayonida ishtirok etishning muqobil imkoniyatlarini yaratishga xizmat qiladi.

Shaxsga yo‘naltirilgan texnologiyalarni samarali qo‘llashda individual ta’lim trayektoriyasini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda o‘quvchining dastlabki bilim darajasi, qiziqishi, ehtiyoji va rivojlanish imkoniyatlari hisobga olinib, unga mos ta’lim maqsadlari va faoliyat yo‘nalishlari belgilanadi. Pedagog muntazam kuzatish, individual maslahat va teskari aloqa orqali o‘quvchining rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi.

Inklyuziv ta’lim samaradorligini ta’minlashda baholash jarayonini ham individual xususiyatlarga moslashtirish zarur. Bunda faqat yakuniy natija emas, balki o‘quvchining shaxsiy rivojlanishi, faolligi, mustaqil faoliyati va erishgan yutuqlari ham hisobga olinadi. Formativ baholash, o‘zini o‘zi baholash va pedagogik kuzatish usullaridan foydalanish o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi rivojlanish dinamikasini aniqlash imkonini beradi.

Shu bilan birga, shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalarni inklyuziv ta’limga tatbiq etishda ayrim muammolar mavjud. Jumladan, pedagoglarning inklyuziv metodik tayyorgarligi yetarli emasligi, moslashtirilgan o‘quv

materiallarining cheklanganligi, texnik vositalar bilan ta’minlashdagi qiyinchiliklar va individual ta’limni rejalashtirish uchun vaqtning yetishmasligi ta’lim samaradorligiga ta’sir qilishi mumkin. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun pedagoglarning kasbiy malakasini oshirish, metodik ta’minotni takomillashtirish, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish va ta’lim muassasalarida qulay pedagogik muhit yaratish lozim.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalardan foydalanish barcha o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini rivojlantirish, ta’lim jarayonidagi ishtirokini kengaytirish va sifatli ta’lim olish sharoitlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Individual, differensial, interfaol va raqamli texnologiyalarning uyg‘un qo‘llanilishi ta’lim jarayonining moslashuvchanligini oshiradi. Shu sababli pedagoglarning inklyuziv kompetensiyalarini rivojlantirish, individual ta’lim trayektoriyalarini shakllantirish va moslashtirilgan baholash mexanizmlarini takomillashtirish zamonaviy pedagogikaning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. (2017). *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*. Paris: UNESCO.
2. UNESCO. (2020). *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education: All Means All*. Paris: UNESCO.
3. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
4. Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. 2nd ed. Alexandria, VA: ASCD.
5. CAST. (2018). *Universal Design for Learning Guidelines Version 2.2*. Wakefield, MA: CAST.
6. O‘zbekiston Respublikasi. (2020). *Ta’lim to‘g‘risida*gi Qonun. O‘RQ-637, 23-sentabr 2020-yil.